

**BOSHLANG'ICH TA'LIM FANLARI INTEGRATSIYASI ONA TILI, TASVIRIY
SAN'AT VA TEXNOLOGIYA FANLARI MISOLIDA**

Askarova Shirin Muxiddin qizi ¹

¹ *Buxoro davlat pedagogika instituti
maktabgacha va boshlang'ich ta'lim pedagogikasi
kafedrası o'qituvchisi*

**MAQOLA
MA'LUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 28.11.2024

Revised: 29.11.2024

Accepted: 30.11.2024

Mazkur maqolada boshlang'ich ta'lim fanlari integratsiyasi hamda ushbu bog'lanishlar amaliyoti ona tili, tasviriy san'at va texnologiya fanlari integratsiyasi talqinida yoritilgan.

KALIT SO'ZLAR:

boshlang'ich ta'lim fanlari, integratsiya, differentsiatsiya, integratsiyalashgan ta'lim-tarbiya, ona tili, tasviriy san'at, texnologiya.

KIRISH. Atrof-muhitga jiddiy munosabatlar poydevori boshlang'ich sinflarda o'rgatiladi. Shuning uchun iqtisodiy ta'limning natijasi maktab ta'limning birinchi bosqichiga bog'liq. Yangi psixologik-pedagogik tadqiqotlar kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining bilish faoliyatlari cheklanganligi haqida ilgarigi tushunchalarni ko'rib chiqishga imkon beradi. Bu boshlang'ich iqtisodiy ta'limning barcha tarkibiy qismlarini o'zgartirish va yangilashga asos yaratadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlariga javob beradigan va dars talablariga mos keladigan maqsadni aniqlash bunday yangilanishning asosiy masalasidir.

XIX-XX asrlar oralig'ida pedagogikada kichik maktab o'quvchilarining tabiiy muhit bilan tanishtirishning integratsiyalashgan kursini yaratish fikri paydo bo'lgan. Bu fikr A.Y. Gerd, D.N. Kaygorodov, A.P. Pavlov nomlari bilan bog'liq bo'lib, ular boshlang'ich maktabga atrofdagi jonli va jonsiz dunyo haqidagi bo'linmagan kursni kirgizishni talab qilishdi.

Integratsiyalashgan ta'lim-tarbiya, fanlararo aloqalarning ay- rim jihatlari mashhur pedagoglarning (Y. Komenskiy, D. Lokk, 1. Gerbart, M. Pestalossi, K. Ushinskiy va boshq.), didaktiklar- ning (I.D. Zverev, M.A. Danilov, V.N. Maksimova, S.P. Baranova, M.N. Skatkin va boshq.), psixolog olimlarning (E.N. Kabanova- Meller, N.F. Talizina, Y.A. Samarina, G.I. Vergeles), medist olimlarning (M.R. Lvov, V.G. Goreskiy, N.N. Svetlovskaya, Y.M. Kolagin, G.N. Pristupova) ishlarida ko'rib chiqilgan.

Bir qator ishlar boshlang'ich ta'limdagi fanlararo va fanlar ichidagi aloqalarga bag'ishlangan. Bu muammolar o'quv fanlarini integratsiyalashga o'tishning yaqin rivojlanish zonasidir.(T. G. Raizayeva, G. N. Akvileva, D. I. Troytap, G. V. Baltukova, N. Y. Velenkin, N. M. Drujnina, T. S. Nazarova, I. K. Blinova, R. G. Matushova.)

Boshlang'ich maktab fanlarining integratsion aloqalari kam ishlab chiqilgan bo'lib, qarama-qarshi ifodalangan. Bu aloqalarning mohiyati haqida olimlar orasida qarama-qarshiliklar ko'p.Integratsiya atama va uslubiy nuqtayi nazardan hodisa sifatida nima ekanligini ko'rib chiqaylik.

Intergratsiya lotincha integratio tiklash, to'ldirish, integer butun so'zidan kelib chiqqan. Bu borada ikki tushunchaga egamiz:

1. Tizim, organizmning alohida tabaqalashtirilgan qism va vazifalarning bog'liqlik holatini bildiruvchi tushuncha va shu holatga olib boruvchi jarayon.
2. Tabaqalashtirish jarayonlari bilan birga amalga oshirilayotgan fanlarni yaqinlashtirish jarayoni.

Differensiatsiya fransuzcha differentiofon, lotincha differenria farq, har xillik, ya'ni butunni bo'laklarga bo'lish, ajratish. Ta'lim mazmunini integratsiyalash dunyo an'anasi (g'oya, fikr, intilish). Integrativ yondashish turli darajadagi tizimli aloqalarning obyektiv yaxlitligini aks ettiradi (tabiat-jamiyat-inson). Integratsiya ilgari bo'lingan qismlarni bir butunga birlashtirish bilan bog'liq. U tizim elementlarining yaxlitlik va uyushqoqlik darajasini oshirishga olib keladi.

Integratsiyalash mobaynida bir-biriga bog'liqlik hajmi oshadi va tartibga tushadi, shu tizim qismlarning ishlashi va o'rganish obyektining yaxlitligi tartibga solinadi. Bu umumiy qoidalarni qanday qilib maktab ta'limida qo'llash mumkin? Zamonaviy didaktik va metodikada ta'kidlanishicha, o'quvchilarni o'qitish, rivojlanishi va tarbiyasining muvaffaqiyatlari ularda dunyo birligi haqida tushunchaning shakllanganligi, o'z faoliyatlarini umumiy tabiat qonunlari asosida yo'lga solish zaruriyatini tushinishlari, tabiatshunoslik kursida fanlararo va fanlar ichidagi aloqalarni yecha olishlari bilan bog'liq.

Ta'limdagi integratsiya o'quv fanlari mazmunini konstruksiyalashga tizimli yondashish orqali ko'rib chiqiladi.

Integratsiyaning turli darajalari ajratiladi: boshlang'ich, tabiat haqidagi elementlar bilimlarni birlashtirish; oraliq fanlar bo'limlarini bo'lish integratsiyasi; yakuniy tabiatshunoslikni o'rganish bilan bog'liq bo'lgan ta'limning oxirgi bosqichi integratsiyasi. Shu bilan birga, tabiiy-ilmiy ta'limini to'liqroq va kengroq integratsiyalash imkoniyati ham inkor etilmaydi.

Integratsiya o'qituvchilarning turli fanlar bo'yicha kuzatishlari va xulosalarini tasdiqlab yoki chuqurlashtirib beruvchi yangi dalillarni topib berish manbayidir. Ular faoliyatning turli shakllarini almashib turishi orqali o'quvchilar charchashi va asabiylashishini oldini oladi.

Boshlang'ich maktab ta'lim-tarbiyasini integratsiyalash muammosi nazariya uchun ham, amaliyot uchun ham muhim va dolzarbdir. Boshlang'ich ta'limni integratsiyalash masalasiga keyingi paytda bir qancha yondashishlar bo'ldi: darsni ikki fan o'qituvchisi olib borishi yoki ikki fanni bir darsga birlashtirib, uni bir o'qituvchi tomonidan o'tilishidan to integratsiyalangan kurslar tashkil etish, boshlang'ich ta'lim mazmunini tubdan o'zgartirishgacha. Bunga maktab ham, didaktika va metodika ham tayyor emas.

Hozirgi kunda asosini tabiatshunoslik bo'yicha bilimlar tashkil etuvchi integratsiyalangan kurs yaratish muammosi dolzarb bo'lib turibdi. Bular boshqa turdagi bilimlarni jipslashtiruvchi asosiy vazifani o'z zimmasiga oladi. Bunday yondashish anchadan beri ma'lum va chet el maktablari tajribasida hal etilgan. Bunda so'z faqat sinflarda emas, balki umumiy ta'limning o'rta va tugallovchi bo'g'inlarida ham bir qator fanlarning mazmunini integratsiyalash ustida bormoqda. Bu integratsiyalangan fanga tabiat va jamiyatning birligini tushunish uchun zarur bo'lgan bir qator ijtimoiy-iqtisodiy, axloqiy-estetik g'oya va tushunchalarni kiritish ko'zda tutilgan.

Keyingi paytda maktab ta'limini integratsiyalash to'g'risida ko'p so'z yuritilmoqda. Olimlar va amaliyotchi o'qituvchilar bolalarda qanday qilib dunyo to'g'risida yaxlit tushuncha hosil qilish va turli fanlar bo'yicha bilimlarni yaqinlashtirish uchun bir butun dasturni tuzish to'g'risida bosh qotirishyapti. Bir-biriga yaqin bo'lgan fanlarni birlashtiruvchi kurslar tashkil etish harakatlari bo'lmoqda. Masalan, matematika va konstruksiyalash, tasviriy san'at va badiiy mehnat. Bu kurslarning samaradorligi to'g'risida xorijlik pedagoglarning ko'p yillik ishlari natijalari bo'yicha baholash mumkin. Zero, integratsiyalangan kurslar chet el maktablari uchun odatiy holga aylangan.

Boshlang'ich maktabda integratsiyani amalga oshiruvchi bo'g'in vazifasini o'qituvchining o'zi bajaradi. U bolalarning arifmetikaga, yozishga, tabiiy ko'pgina boshlang'ich tushunchalari va yana ko'pgina narsalarga o'rgatadi, o'z kuch va imkoniyatlari darajasida bu ishni amalga oshiradi. Boshlang'ich sinflarda bir o'qituvchining dars berishini integratsiyaning bir usuli, deb hisoblasak ham bo'ladi.

Integratsiyani amalga oshirishning usullari yaxshi yoki yomon bo'lishi mumkin. Muammoning mohiyati shundaki, usullarning biridan yuz o'girib, ikkinchisida barcha darajada o'qituvchilarning (psixologik va fiziologik) yosh xususiyatlarini hisobga oladigan integratsion choralar tuzishni kiritishidir. Masalaning bunday qo'yilishi integratsiyaning turli ta'lim pog'onalarida turli xususiyatlarga egaligidir. Boshlang'ich maktabda integratsiyani bir-biriga nisbatan yaqin fanlarni birlashtirish asosida ko'rish maqsadga muvofiq. Ta'limning keyingi pog'onalaridan u asosiy fanlarning chegaralarini birlashtirishga harakat qiladi. Boshlang'ich ta'lim- tarbiyani integratsiyalashda ijobiy va salbiy omillar mavjudligini hisobga olish kerak. Bu omillar integratsiyaning usullarini belgilab beradi.

Robert Karlosning aytishicha, boshlang'ich maktab faqat o'qish, yozish va sanashni o'rgatibgina qolmasdan, bundan ham muhimroq va kattaroq masalani amalga oshirishi kerak. Chunki har bir bola shakllantirish davrida uning intellektual faolligini rag'batlantirish, tabiiy qobiliyati singari uning keyingi muvaffaqiyatlari uchun juda muhimdir.

Integratsiyalangan kurslarni shu yoshdagi bolalarga tushunarli va qiziq bo'lishi uchun bayon qilishning qiyinligi. Bu omilni bartaraf etishning yo'llari amaliyotda tekshirilgan eng ma'qul uslublarni ishlab chiqishda hamda o'qituvchilar tayyorlashning maxsus tizimidadir.

Avvalo, qaysi darslar integratsiyalash uchun mos kelishini aniqlab olish kerak. Bunday darslarning negizi turli fanlar asosiy mavzulari mazmunining yaqinligi va mantiqiy aloqalari.

Integratsiyalangan darslar. Boshdan integratsiyalangan kurs sinfdan tashqari o'qish. Bu yerda yaxlit jarayon kechadi: bu

a) kitob o'qish asbobi sifatida o'qish darslarida olgan o'qish ko'nikmalarini takomillashtirish;

b) matn ustida ishlash;

d) suhbatdoshlar doirasini tanlash kabi kitoblarni tanlash.

Matematika ham integratsiyalangan kurs arifmetik materialni o'zlashtirishga imkon beruvchi arifmetika, algebra va geometriya elementlari, shu bilan birga algebra va geometriya, mehnat ta'limi asoslarini o'rgatishga tayyorgarlik. Boshidan integratsiyalangan kurs tabiatshunoslik (tabiatshunoslik asoslari, geografiya). Boshidan integratsiyalangan

---

---

yuqoridagi kurslardan tashqari quyidagi fanlarning birikishi mumkin: o'qish-rus tili, o'qish-tabiatshunoslik, o'qish-tasviriy san'at, o'qish-musiqa, tabiatshunoslik-matematika, tabiatshunoslik-mehnat ta'limi, matematika-mehnat ta'limi, matematika-jismoniy tarbiya.

Didaktik tizimda predmetlararo asosda integratsiyalash o'qituvchi (ta'lim berish) va o'quvchi (ta'lim olish) harakatlarining mos kelishini ko'zda tutadi. Har ikki faoliyat ham umumiy tuzilishga ega: maqsadlar, sabablar, mazmun, vositalar, natijalar, nazorat. Biroq, o'qituvchi va o'quvchi faoliyatlarining mazmunida farq bor.

Ta'limni integratsiya qilish mohiyati nimadan iborat? Ta'limga bog'liq integratsiya tushunchasi ikki ma'noga ega:

1. O'quvchida atrofidagi olam to'g'risida yaxshi tasavvur hosil qilish (bu yerda integratsiya ta'lim maqsadi sifatida ko'riladi).

2. Predmetli bilimlarni yaqinlashtirish uchun umumiy platformani topish (bu yerda, integratsiya ta'lim vositasi).

Integratsiya ta'lim maqsadi sifatida olam tizimining alohida qismlari bog'liqligini ko'rsatuvchi bilimlarni berishi emas, bolani barcha elementlari bir-biriga bog'liq yaxlit olamni tasavvur qilishga birinchi qadamlarida o'rgatishi kerak. Bu maqsadni boshlang'ich maktab amalga oshirishi lozim.

Integratsiya predmetli bilimlar chegarasida yangi tasavvurlarni qabul qilish vositasi. Birinchi navbatda tabaqalashtirilgan bilimlar orasida bilmagan joylarni to'ldirish, ular orasidagi aloqalarni o'rnatish lozim.

U ta'lim oluvchining bilimini oshirishga, ta'limdagi tor ixtisoslashtirishni yangilashga yo'naltirilgan. Shu bilan birga integratsiya ta'limining klassik o'quv predmetlari o'rni egallash kerak emas, u faqat olinayotgan bilimlarni yaxlit bir tizimga birlashtirishi kerak, xolos. Muammoning qiyin tomoni integratsiyaning ta'lim boshidan oxirigacha dinamik rivojlantirishdadir.

Agar boshida hamma narsa to'g'risida ozgina bilish lozim bo'lgan bo'lsa, keyinchalik tarqoq bilim va ko'nikmalarni birlashtirish kerak bo'ladi va oxiriga kelib ozgina narsa to'g'risida hammasini bilish kerak bo'ladi, ya'ni bu yangi integratsiya darajasidagi ixtisoslashtirishdir.

Ona tili bilan tasviriy san'at, texnologiya integratsiyalashgan darsdan parcha keltiramiz.

Dars mavzusi: Jonli va jonsiz buyumlar.

Qog'oz bilan ishlash usullari. Rasmni rangga bo'yash. Dars boshida o'qituvchi dars mavzusi bilan bolalarni tanishtiradi. Bu darsda qaysi otlar jonli, qaysilari jonsiz predmet,

deb atalishini aniqlashga harakat qilamiz deydi. Yana qog'ozdan u-bu narsalar yasab, jonli, jonsiz ekanligi aniqlanishini ham eslatadi. Yangi mavzuni o'rganish kuchuk va stul haqida topishmoq javobini topishdan boshlanadi.

O'qituvchi: To'g'ri, barakalla, bolalar. Bugun sizlar bilan applikasiya yasaymiz (namuna ko'rsatiladi kuchukcha, chizma, stul oddiy qalam bilan chizilgan kuchukcha, qaychisiz kerakli shaklga keltiriladi. Keyin jigarrang qog'ozdan qaychi bilan stul rasmi qirqib olinadi. Oxirida so'nggi manzara namoyish qilinadi: kuchukcha stulda o'tiribdi).

Yoqdimi? Unda qahramonlarimizni tasvirlaymiz kuchuk unga ism beramiz, stulni tasvirlaymiz (bolalar ushbu narsalarni o'zlari bilgan xususiyatlarini batafsil aytadi). Stul: yog'och, qattiq, jigarrang, to'rtta oyog'i bor, yuguradi, quradi, u bilan o'ynash mumkin. Jun bilan qoplangan, qulog'i, ko'zi chiroyli. Yaxshi, bolalar, hammangizni uyingizda stul bormi?

Ha.

Kuchukchani hamma ko'rganmi?

Ha.

Unda hozir albom varog'iga kuchukcha va stulcha chizinglar. Bolalar chizishadi.

Endi, ularni qirqib olamiz. Stulning oyog'ini to'g'ri qirqib olish uchun qaychini to'g'ri ushlang. Bolalar stul rasmini qirqib olishadi. Endi, kuchukchaga qarang. Uni qaychi bilan kesib olsa bo'ladimi? Nima uchun? (Bolalar uni jundorligi, paxmoqligini aytishadi.)

To'g'ri, unga shakl berish uchun boshqacha usuldan foydalanamiz (kuchukni rasmini bostirib qirqib oladi). Kelinglar, kuchukchamizni chiroyli qilamiz (bolalar ishlaydi).

Endi, nimalar qilganligimizni ko'ramiz. Stul bilan kuchukchani farqini aytinglarchi? Bolalar ehtimoliy barcha variantlarni aytadi. O'qituvchi javoblarda stul jonsiz, kuchukcha jonli degan javob bo'lishiga erishishi lozim. Shundan so'ng ushbu tushunchalar tushuntiriladi. Bolalar o'z misollarini keltiradi. Keyin mustahkamlash uchun mashq bajariladi. O'qituvchi so'zlar aytadi, bolalar bu so'zlarni ikki ustunga: jonli va jonsizga ajratib yozishadi. - Yaxshi, endi sizlar nima jonli, nima jonsiz ekanini bilib oldingiz. Kelinglar, applikasiyani yakunlaymiz. Unga nima yetishmayapti? Bo'yash kerak.

Qanday ranglar kerak bo'ladi (bolalar o'zlari tanlagan ranglar bilan bo'yashadi). Ana endi yopishtirish kerak (applikasiya tuziladi. Fonga detallar yopishtiriladi).

Barakalla, bolalar. Ajoyib ish qildinglar, endi o'z applikasiyangizga qarab hikoya tuzing. Eng qiziq hikoyani sinf burchagiga ilib qo'yamiz.

Bolalar hikoya tuzishadi va ularni o'qishadi. Shu bilan amaliy ishga va darsga yakun yasaladi. O'qituvchi barcha o'tilganlarni umumlashtiradi. Baho qo'yiladi. Shu bilan dars tugaydi.

Dars tinch va shovqinsiz, lekin jonli o'tadi. Bolalar berilib ishlashadi. Qaychi bilan va bostirib olish usulida qo'l mushaklari rivojlanadi. Eng asosiysi, bolalar jonli va jonsiz predmetlarning farqini bilib oladi.

Xulosa. Yuqorida ona tili bilan boshqa o'quv predmetlarining ehtimoliy integratsiya variantlari ko'rib chiqildi. Ularning barchasida o'zbek tilini integratsiyalashtirishda asosiy o'quv predmeti hisoblandi. Endi esa o'qish asosiy o'quv predmeti bo'lgan hollarda integratsiyalashtirish mohiyatini ketma-ketlikda bayon qilamiz

Integratsiya ta'limida predmetlararo (fanlararo) aloqani amalga oshirishning eng oliy bosqichi ekanligi bosqich bir necha bor ta'kidlanadi. Fanlararo aloqada fanlar o'rtasidagi umumiylik mazmun jihatdan ham, ta'lim-tarbiyaviy jihatdan ham hisobga olinadi.

Ularning tuzilishi va maqsadini amalga oshirishida butun o'quv jarayoni qayta shakllantiriladi, ya'ni ular zamonaviy didaktik tamoyil sifatida integratsiyaga olib boriladi. Ta'lim jarayonining shutaxlit qayta shakllantirilishini amalga oshirilayotgan integratsiyaning maqsadga yo'naltirilishiga ko'ra, samarali natijalarga olib keladi. Bilim tizimli ko'rinish oladi. O'zlashtirish qobiliyati majmuaviy tarzda umumlashadi. O'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlari ongli ravishda o'sib boradi. Agar o'qish kursi bo'yicha o'quv materiallari musiqa, tasviriy san'at bilan oqilona guruhlanadi va mos ravishda o'rganilsa, bu o'qish darsi bo'yicha topshiriqlar turli vaqtda o'zlashtirilgan bo'lsa ham, tizimlashtirilishiga imkon yaratiladi. Maktab o'quvchilari o'quv materialini mazmunini yaxshi o'zlashtiradi.

Yuqorida nomlari keltirilgan fanlar o'quv dasturlarining tahlili ularning o'qish darsini integratsiya tamoyilida o'tkazishida samarali va keng joriy qilinishiga imkon yaratilishini ta'minlashdan guvohlik beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.R.A.Mavlonova, N.H.Rahmonqulova. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. Toshkent - "ILM ZIYO" 2009.

2.R.A. Mavlonova va boshq .Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. T., TDPU, 2007.

3.Mavlonova R. Boshlang'ich ta'lim integrasiyasi. -T.: 2009.